

10. jaanuaril 2026 Keilas Hea elu rahvakogus toimunud elava raamatukogu küsimuste-vastuste ja arutelude kokkuvõte

vastab Tairi Rõõm

1. Kuidas Gini koefitsienti arvutatakse ja mida see tegelikult näitab?

Gini koefitsient põhineb Lorentzi kõveral, mis kirjeldab vara või sissetulekute jaotust ühiskonnas. Kõigepealt järjestatakse leibkonnad vaesemast rikkamani. Seejärel vaadatakse, kui suur osa kogu varast või sissetulekust kuulub näiteks vaesemale 10 protsendile, järgmisele 10 protsendile ja nii edasi kuni 100 protsendini.

Kui vara oleks ühiskonnas jaotunud täiesti võrdselt, siis Lorentzi kõver kattuks diagonaaljoonega – iga 10 protsenti inimestest omaks täpselt 10 protsenti varast. Tegelikuses on Lorentzi kõver sellest diagonaalist allpool: vaesemad omavad oluliselt väiksemat osa koguväärtusest ja rikkamad suuremat.

Ebavõrdsust mõõdetakse pindalaga Lorentzi kõvera ja täieliku võrdsuse joone vahel. See pindala jagatakse kogu kolmnurga pindalaga ning saadaksegi Gini koefitsient. Mida suurem see pindala on, seda suurem on ebavõrdsus. Täielik võrdsus annaks koefitsiendiks null, maksimaalne ebavõrdsus väärtuse üks.

Oluline on mõista, et Gini koefitsient ei ütle midagi absoluutse heaolu kohta, vaid ainult jaotuse kohta. Võib olla ühiskond, kus kõik on vaesed ja Gini on madal, ning ühiskond, kus kõik elavad jõukalt, aga ebavõrdsus on suur.

2. Miks on sissetulekute ebavõrdsus Eestis viimastel aastatel vähenenud?

Esmapilgul tundub paradoksaalne, et Eestis on sissetulekute ebavõrdsus vähenenud, sest maksusüsteem on pigem regressiivne ning ettevõtlust maksustatakse suhteliselt leebelt. Kui aga vaadata ajaperioode, siis selgub, et ebavõrdsuse vähenemine leidis aset peamiselt eelmisel kümnendil, ligikaudu aastatel 2014 kuni koroonakriisini.

Sellel perioodil kasvas miinimumpalk järjepidevalt ja kiiremini kui keskmine palk. See tähendas, et madalama sissetulekuga inimeste netosissetulekud suurenesid proportsionaalselt rohkem kui kõrgema sissetulekuga inimeste omad. Just see dünaamika tõmbas sissetulekute jaotust kokku ja vähendas ebavõrdsust.

See efekt osutus tugevamaks kui maksusüsteemi ebavõrdsust suurendavad elemendid. Seega ei tulenenud ebavõrdsuse vähenemine niivõrd maksupoliitikast, vaid tööturu arengutest ja palgakasvu struktuurist.

Kui vaadata ebavõrdsust vanuse lõikes, siis Eesti eripära on see, et võrreldes paljude Lääne-Euroopa riikidega on noorte sissetulekud suhteliselt head. Vanemates Euroopa riikides on sageli nii, et pensioniealised elavad paremini ja noortel on keeruline, aga meil on see pilt olnud pigem vastupidine. Selle põhjus on siirdeühiskonna kogemus. Üheksakümnendatel, kui me läksime üle sotsialismilt turumajandusele, kaotas suur osa vanemaealiste inimeste inimkapitalist oma väärtuse – teadmised ja oskused, mis töötasid eelmises süsteemis, ei olnud enam rakendatavad. Nooremad kohanesisid kiiremini ja said turumajandusest rohkem kasu. Samas tuleb arvestada, et see eelis ei ole püsiv. Viimastel aastatel on kinnisvarahinnad kiiresti kasvanud ja see teeb noorte jaoks kodu soetamise järjest keerulisemaks, mistõttu need vanuselised erinevused võivad ajas muutuda.

3. Kas on olemas ideaalne ebavõrdsuse tase?

Majandusteadus ei suuda täna anda selget vastust küsimusele, milline oleks ideaalne ebavõrdsuse tase. On küllalt palju tõendeid selle kohta, et liiga suur ebavõrdsus kahjustab heaolu – see vähendab usaldust, suurendab tervise- ja sotsiaalseid probleeme ning pidurdab ühiskonna sidusust.

Samas ei ole võimalik öelda, et ebavõrdsuse ja heaolu vahel oleks lihtne ja ühesuunaline põhjuslik seos. Ebavõrdsuse mõju heaolule sõltub paljudest vahepealsetest teguritest: kui tugev on sotsiaalkaitsesüsteem, kui hea on hariduse kättesaadavus, milline on usaldus ühiskonnas ja millised on institutsioonid.

Lisaks on iga riigi kontekst erinev. Sama ebavõrdsuse tase võib ühes riigis olla talutav ja teises tekitada tõsiseid pingeid. Seetõttu ei ole võimalik määrata üht universaalset „õiget“ ebavõrdsuse taset, mida kõik peaksid taotlema.

4. Kas majandus peab tingimata kasvama?

Arutelus rõhutati, et majanduskasv ei pea olema eksponentsiaalne ega lõputu, kuid täielik majanduskasvu puudumine tekitab reaalseid probleeme. Näiteks Soome näitel toodi välja, et pikaajaline majandusseisak on seotud väga kõrge tööpuudusega.

Selleks, et hõive püsiks ja inimesed saaksid tööd, on mingisugune majanduskasv vajalik. Samas ei ole eesmärk kasv „täie rauaga“ iga hinna eest, eriti kui see kasvatab ebavõrdsust ja jätab suure osa inimesi heaolukasvust kõrvale.

Ideaalne olukord oleks selline, kus majandus kasvab aeglaselt ja stabiilselt ning samal ajal vähendatakse ebavõrdsust. See võimaldab säilitada motivatsiooni ettevõtlikkuseks ja innovatsiooniks, kuid hoiab ära ühiskonna lõhestumise.

5. Kas on sissetuleku tase, millest alates heaolu enam ei kasva?

Küsimus, kas on olemas sissetuleku „lagi“, millest alates heaolu enam ei kasva, on keeruline. Uuringud viitavad, et teatud tasemest alates ei too sissetuleku kasv enam märkimisväärset lisanduvat subjektiivset heaolu, kuid see tase ei ole universaalne.

See sõltub ühiskonna elukallidusest, inimeste ootustest, sotsiaalsetest normidest ja turvavõrkudest. Seetõttu ei saa öelda, et oleks olemas konkreetne palganumber, millest kõrgem sissetulek on „mõttetu“.

Lisaks ei ole sissetulek ainus heaolu allikas – oluline roll on ka turvalisusel, tervisel, suhetel ja ühiskondlikul usaldusel.

6. Kuidas vähendada võimaluste ebavõrdsust?

Võimaluste ebavõrdsust ei ole võimalik täielikult kaotada, sest inimesed sünnivad erinevatesse peredesse, erinevate võimete ja taustadega. Küll aga saab seda vähendada.

Eestis on seni olnud tugevaks küljeks suhteliselt egalitaarne haridussüsteem. PISA uuringud on näidanud, et 15-aastaste õpilaste teadmised on olnud head ja suhteliselt ühtlased sõltumata koolist või perekondlikust taustast. See tähendab, et haridus on aidanud tasandada lähtekohtade erinevusi.

Probleemiks on aga see, et see võrdsus hakkab vaikselt vähenema. Seetõttu on oluline panustada nii laste haridusse kui ka täiskasvanute ümberõppesse, eriti olukordades, kus inimesed kaotavad töö või peavad eriala vahetama.

Kui rääkida võimaluste ebavõrdsusest, siis haridus ei ole ainus valdkond. Teine väga oluline valdkond on tervishoid. Formaalselt on meil tervishoid universaalne ja kõigile kättesaadav, aga praktikas näeme, et arsti juurde pääsemise järjekorrad pikenevad. See tähendab, et kui inimesel on rohkem raha, siis ta läheb tasulise arsti juurde, kui ei ole, siis ta ootab. See tekitab olukorra, kus võimalused ei ole enam päris võrdsed, kuigi süsteem on paberil kõigile sama. Lisaks on siin väga selge jätkusuutlikkuse küsimus, sest me oleme vananev ühiskond ja väga suur osa tervisekuludest tekib elu lõpus, väga kõrges eas. Mida rohkem meil on vanemaealisi inimesi, seda kallimaks süsteem muutub.

Küsimus ei ole ainult üksikutes ebaefektiivsustes, vaid laiemalt selles, kas me suudame olemasoleva maksusüsteemiga tervishoidu sellisel tasemel rahastada, et ligipääs ei hakkaks sõltuma inimese sissetulekust.

7. Kas maksusüsteem soodustab ebavõrdsust?

Arutelus toodi välja, et Eesti maksusüsteem võimaldab eriti väiksematel ettevõtetel maksta väga vähe makse. Ettevõtte tulumaksu ei ole ning teatud juhtudel on võimalik vältida nii käibe-, tulu- kui ka sotsiaalmaksu.

See tähendab, et palgatöötajad kannavad suhteliselt suurema maksukoormuse kui need, kelle sissetulek tuleb ettevõtluse kaudu. Kuigi teoreetiliselt kuuluvad kõik juriidilised isikud üksikisikutele ja peaksid kajastuma varastatistikas, on praktikas vara ja tulu varjamine ning mõõtmine ebaühtlane.

Selle teema juures ei ole küsimus ainult maksude tehnilises ülesehituses, vaid ka selles, kuidas inimesed seda tajuvad. Palgatöötajate jaoks on üsna selge, et nemad maksavad oma maksud ära automaatselt, samal ajal kui ettevõtlustulu puhul on võimalusi makse edasi lükata või vältida.

See tekitab õiglustunde probleemi. Kui tekib arusaam, et seadused soosivad neid, kellel on rohkem ressursse ja paremad võimalused süsteemi kasutada, siis see vähendab usaldust riigi vastu. Arutelus kõlas ka kriitikat selle kohta, et poliitilised otsused ei sünni vaakumis – parteide rahastamine ja huvigruppide mõju mängivad siin rolli.

See ei tähenda, et kogu süsteem oleks teadlikult ebaõiglane, kuid see tähendab, et maksusüsteem mõjutab lisaks sissetulekutele ka seda, kui legitiimsena inimesed riigi toimimist tajuvad.

8. Kas sotsiaalmaksu baasi laiendamine aitaks?

Arutelus tõstatati küsimus, kas sotsiaalmaksu baasi võiks laiendada nii, et seda maksaks rohkemad ühiskonnagrupid kui ainult palgatöötajad. Teoreetiliselt võiks see vähendada ebavõrdsust ja suurendada sotsiaalsüsteemi rahastamist.

Samas on rõhutatud, et tegemist on väga keerulise teemaga. Liiga järsk või valesti disainitud muudatus võib pärssida ettevõtlikkust või tekitada muid soovimatuid kõrvalmõjusid. Lahendus sõltub paljudest riigipõhistest teguritest ega ole universaalne.

9. Kuidas mõjutab tarbimise maksustamine ebavõrdsust?

Tarbimismaksud mõjutavad ebavõrdsust, sest vaesemad inimesed kulutavad suurema osa oma sissetulekust igapäevasele tarbimisele. Seetõttu tabavad need maksud neid proportsionaalselt rohkem.

Jõukamad inimesed tarbivad sageli teistmoodi: nad ostavad vara ettevõtete kaudu, kasutavad hulgihindu, investeerivad või tarbivad teenuseid, mis ei ole samal moel maksustatud. See võimaldab neil rikkust paremini säilitada ja kasvatada.

10. Mida tähendab leibkonna kasutamine statistikas?

Statistikas kasutatakse sageli leibkonna mõistet, mis tähendab inimesi, kes elavad ühe katuse all ja kellel on ühine majapidamine. See ei arvesta alati leibkonna suurust ega liikmete individuaalset toimetulekut.

Näiteks võib väga suure leibkonna puhul statistika näidata kodu olemasolu ja suhtelist varalisust, kuigi tegelik elukvaliteet inimese kohta võib olla madal. See on statistika piirang, mida tuleb tulemuste tõlgendamisel arvesse võtta.

11. Kas võrdsuse suurendamine pärsib ettevõtlikkust?

Eesmärk ei ole saavutada täielik võrdsus. Ajalooline kogemus näitab, et süsteem, kus kõik on võrdselt vaesed, ei ole toimiv ega soovitatav.

Oluline on hoida fookuses võimaluste võrdsust ja vältida olukorda, kus suur osa ühiskonnast jääb püsivalt vaesusesse. Samal ajal peab säilima motivatsioon õppida, töötada ja ettevõtlusega tegeleda. Küsimus ei ole „kas võrdsus või ettevõtlikkus“, vaid tasakaalu leidmises nende vahel.

Ebavõrdsusest rääkides tuleb arvestada ka elukaarepõhist vaadet. Inimesed ei ole kogu elu samas olukorras. Tervis võib halveneda, töövõime kaduda või võib inimene lihtsalt vananeda. Nendes olukordades muutub majanduslik kindlustunne väga oluliseks.

Kui inimesel on varasid ja sääste, siis annab see talle valikuvabaduse ja turvatunde. Kui seda ei ole, siis sõltub ta palju rohkem avalikest süsteemidest. Seetõttu ei ole ebavõrdsus ainult küsimus sellest, kas keegi on täna edukas või mitte, vaid sellest, kuidas ühiskond suudab toime tulla riskidega, mis tabavad inimesi elu jooksul paratamatult.

Minu jaoks ongi keskne just võimaluste võrdsus – et kui keegi kaotab töö või peab elus suunda muutma, oleks tal reaalselt olemas võimalus ümber õppida ja edasi liikuda.

12. Selgitage hariduslikku ebavõrdsust meeste ja naiste vahel.

Eestis on väga suur hariduslõhe meeste ja naiste vahel – naised on kõrghariduse lõpetajate seas ligikaudu kaks korda rohkem kui mehed ning see trend on püsinud aastakümneid. Tegemist on ühe suurima soolise hariduslõhega maailmas.

See mõjutab tööturгу, pereloomet ja sündimust. Kui haridustase on väga erinev, mõjutab see partnerivalikuid ja majanduslikku kindlustunnet. Seetõttu ei saa rääkida täielikust võimaluste võrdsusest, kui suur osa meestest jääb haridussüsteemist varakult kõrvale.

13. Te ütlesite, et majanduskasv peab säilima, sest majanduskasvuta kahaneb tööhõive ja siis suureneb ebavõrdsus. Esiteks, kuidas saab majandus pidevalt ja lõputult kasvada, kui kasvu piiravad tegurid nagu planeedi ressursside piiratus ja ökoloogiline lagi ning mis saab majanduskasvuga, kui kasv ei tohiks pidurduda, aga piirid on käes? Teiseks, palun kommenteerige tasaarengu kontseptsiooni (sh tasaarengu negatiivsed ja positiivsed küljed, Teie vaatenurgast vaadatuna).

Siin polegi head lahendust – kas lõputu ressursside kulutamine või see, et inimesed jäävad tööta ja kaotavad sissetuleku. Loodetavasti lahendab piiratud ressursside probleemi see, et: a) rahvaarv hakkab planeedil kahanema; b) me õpime tänu tehnoloogilisele arengule majandust edasi arendama nii, et ressursikasutus elaniku kohta ei suurene ning c) rakendatakse ringmajanduse põhimõtteid, et ressursside raiskamist vähendada. Abiks oleks ka universaalse sissetuleku kehtestamine (nn

kodanikupalk) – kui inimesed kaotavad töö, siis neil jääb baassissetulek alles. Siis ei peaks hõive nii kõrge olema, kui see praegu on. See viimane meede aga paraku siiski eeldab, et enamusel inimestest on töö, muidu pole see fiskaalselt jätkusuutlik.

vastab Katre Pall

1. Kas liberaalne heaoluriigi mudel on riigile „hea“ ja kas lirimaa madal koht tabelis tähendab ebaõnnestumist?

Heaoluriigi mudelitest ei jõudnud ma ettekandes pikemalt rääkida. Liberaalne heaoluriigi mudel on üks heaoluriigi tüpoloogiatest ja see ei tähenda iseenesest, et see oleks parem või halvem kui teised mudelid. See kirjeldab lihtsalt erinevat lähenemist. Liberaalne mudel on iseloomulik eelkõige angloameerika riikidele, nagu Ameerika Ühendriigid, Suurbritannia, Austraalia ja ka lirimaa.

Sellises süsteemis on majandus sageli väga elav, maksukoormus madalam ning tööturul edukad inimesed saavad hästi hakkama. Samas on riigi sekkumine sotsiaalkaitses piiratum. Abi antakse eelkõige neile, kes on väga raskes olukorras, kuid toetuste tase on madal ega pruugi vaesust tegelikult leevendada.

lirimaa puhul tähendab see, et kuigi majandus on tugev ja paljud inimesed elavad hästi, on vaesus ja ebavõrdsus suured. See on süsteemi loogiline tagajärg, mitte juhuslik kõrvalnähtus.

2. Milline on Eesti heaoluriigi mudel?

Eestit paigutatakse üldiselt liberaalsete heaoluriikide hulka, kuigi meie süsteem on segu erinevatest mudelitest. Liberaalsele mudelile on iseloomulik madal hüvitiste tase ja teenuste sihtimine peamiselt vaestele. See tähendab, et paljud inimesed, kes toetusi saavad, jäävad sellest hoolimata vaesusesse.

Samas on Eestis elemente ka teistest mudelitest. Näiteks lapsetoetused on universaalsed, mis sarnaneb Põhjamaade mudeliga. Pensioni- ja ravikindlustussüsteem on aga pigem konservatiivse mudeli näide, kus kaitse sõltub

töötamisest ja maksete tasumisest.

Kokkuvõttes on Eesti süsteem hübriidne, kuid domineerivaks jääb liberaalne loogika, kus riigi pakutav kaitse on suhteliselt nõrk ja eeldatakse, et inimesed tulevad suuresti ise toime.

3. Millised riigid sarnanevad Eestiga kõige enam?

Eesti sarnaneb kõige enam Balti riikide ja teiste Ida-Euroopa riikidega, kus sotsiaalkaitsele panustatakse suhteliselt vähe ning hüvitiste ja teenuste tase on madal. Samas ei ole Euroopa riigid ühtsed ka laiemalt: kuigi räägitakse Euroopa sotsiaalsest mudelist, on tegelikkuses erinevused väga suured. Näiteks Lõuna-Euroopa ehk Vahemere riigid paiknevad mudelite vahealal – neid loetakse sageli konservatiivse mudeli hulka, kuid pakutav sotsiaalkaitse on ebaühtlane ega pruugi olla nii tugev kui klassikalistes Kesk-Euroopa riikides. Seega on Eesti pigem osa sellest riikide grupist, kus sotsiaalkaitse on killustatum ja suurem vastutus toimetuleku eest jääb üksikisikule ja perekonnale.

4. Miks mõõdetakse vaesust leibkonna, mitte üksikisiku tasandil?

Vaesuse mõõtmise meetodika põhineb leibkonnal, sest eeldatakse ühitarbimist. Leibkond tähendab inimesi, kellel on ühine eelarve ja kes teevad ühiseid kulutusi. Kõik leibkonna sissetulekud liidetakse ja jaotatakse liikmete vahel tarbimiskaalude abil. Esimene täiskasvanu arvestatakse täiskaaluga, järgmine täiskasvanu koefitsiendiga 0,5 ning lapsed koefitsiendiga 0,3. See põhineb eeldusel, et paljud kulud – eluasemekulud, kodumasinad, transport – on ühised. Üksinda elav inimene kannab kõik kulud ise ja tema vaesust mõõdetakse individuaalselt. Tudengite puhul sõltub olukord sellest, kas nad määratlevad end iseseisva leibkonnana või osana vanemate leibkonnast. See toob kaasa olukordi, kus statistika ei pruugi kajastada tegelikku majanduslikku haavatavust.

5. Miks on tudengid ja noored sageli haavatavas olukorras? *Taustaks: Arutelu oli mõnevõrra murelikum, kui siin kajastub. Kõlasid nt sellised mõtted osalejatelt: tudeng kui „katmata risk“, täiskoormusega õppimine = täistöö, tegelikud kulud vs statistiline sissetulek, elukaarepõhine vaesuse „tõus“.*

Eestis eeldatakse sageli, et täiskoormusega õppivaid tudengeid toetavad pered. Samas puuduvad laialdased toetusmehhanismid neile, kes peavad õppimise kõrvalt ise toime tulema. Täiskoormusega õppimine on sisuliselt võrreldav täistööajaga, kuid samal ajal eeldatakse töötamist.

Vaesuse näitajad arvestavad sissetulekuid, mitte kulusid, ning see jätab kõrvale olukorrad, kus noor inimene ei saa objektiivselt täiskohaga töötada. See kajastub ka elukaarepõhistes vaesusnäitajates, kus lapsepõlve ja tööealise perioodi vahele tekib vaesuse „tõus“. Tegemist on sotsiaalpoliitilise katmata riskiga.

6. Mis on hoolduskoormus ja miks see süvendab ebavõrdsust?

Hoolduskoormus tähendab vastutust pereliikme eest hoolitsemisel, enamasti eakate puhul. Eestis on hooldusteenuseid vähe ja need on sageli kättesaamatud, mistõttu langeb hoolduskoormus perekonnaliikmetele.

See puudutab eriti naisi ja viib sageli tööturult eemale jäämiseni. Hooldajatoetused on väga madalad, mõnes omavalitsuses näiteks 37 eurot kuus. See summa tähendab sisuliselt, et täiendavaid teenuseid ei pakuta ja kogu koormus jääb hooldajale.

Hoolduskoormus mõjutab negatiivselt nii hooldaja majanduslikku toimetulekut, tervist kui ka sotsiaalseid suhteid ning on Eestis selgelt alahinnatud probleem.

7. Miks on palgaebavõrdsus suur, aga pensionid suhteliselt võrdsed?

Sotsiaalkaitsesüsteemi üks eesmärk on ebavõrdsuse tasandamine. Kui palgad võivad erineda mitmekordselt, siis pensionide vahed on väiksemad. Eestis tuleneb see suuresti pensionisüsteemi ajaloolisest kujunemisest.

Tänased pensionärid töötasid valdavalt ajal, mil pensioniarvestus põhines töötatud aastatel, mitte sissetulekul. Seetõttu on pensionid suhteliselt sarnased. See olukord hakkab aga ajas muutuma.

Kuna alates 1999. aastast kogutakse sotsiaalmaksu andmeid ning rolli mängivad ka teine ja kolmas pensionisammas, hakkab pensionite ebavõrdsus tulevikus järjest enam sarnanema sissetulekute ebavõrdsusega.

8. Kui absoluutne vaesus, suhteline vaesus ja ilmajätetus kokku liita, siis see osakaal on väga suur. Miks nii?

Neid näitajaid tegelikult ei saa omavahel liita. Absoluutne vaesus tähistab ellujäämise piiril, väga madalat sissetulekut, suhteline vaesus võrdleb inimese sissetulekut ühiskonna mediaaniga ning ilmajäetus põhineb inimese subjektiivsel hinnangul oma toimetulekule.

Absoluutses vaesuses inimene on alati ka suhtelises vaesuses ning võib kogeda ilmajäetust, kuid tegemist on eri mõõdikutega, mis kirjeldavad vaesust erinevatest vaatenurkadest.

9. Mis takistab puudega noortel tööturule sisenemist?

Puudega noorte puhul on barjääride hulk oluliselt suurem kui teistel – haridusele ligipääs, töökohtadele ligipääs, teenustele ligipääs jne.. Võrdsete võimaluste tagamiseks on vaja rohkem teenuseid, mis peavad olema nii olemas kui ka rahaliselt kättesaadavad.

Eestis on teenuste kättesaadavus ebapiisav ning sageli sõltub see kohaliku omavalitsuse võimalustest. Teenuste hinnastamisel võidak arvestada leibkonna sissetulekuid, mistõttu võivad tööl käivate vanematega noored jääda abita.

Universaalseid teenuseid pakutakse vähe, mis raskendab iseseisva elu alustamist.

10. Miks maksavad ka suhtelises vaesuses inimesed makse?

Eestis kehtib ühetaoline tulumaksusüsteem ning suhteliselt suur osa maksukoormusest tuleb tarbimismaksudest. See tähendab, et ka suhtelises vaesuses inimesed maksavad tulumaksu ja käibemaksu.

Uuringud on näidanud, et Eesti maksusüsteem on regressiivne: madalama sissetulekuga inimesed maksavad proportsionaalselt suurema osa oma tulust maksudeks. See on olnud poliitiline valik ja mõjutab otseselt vaesuse ulatust.

11. Kas teil on mõne Riigikogu toetusrühmaga ka olnud kokkupuudet või sidemeid oma töös?

Eksperdid ja mõttekojad, nagu Praxis, ei tegutse seadusandja juures, vaid teevad analüüse ministeeriumide tellimusel. Need analüüsid on avalikult kättesaadavad, Riigikogule kättesaadavad ja mõjutavad kaudselt poliitikakujundamist. Riigikogu huvide ja valmisolekute peegeldust võib näha näiteks Riigikogu

Arenguseire Keskuse uuringutes, mis kajastavad, milliseid teemasid poliitikud oluliseks peavad ja mille kohta uuringuid tahetakse.

vastab Bianka Plüschke-Altöf

NB: halliga on esile tõstetud parandused 23.01.2026, mis erinevad prinditud töömaterjalist.

1. Kuidas erineb kliimamure tajumine vanuserühmade ja sotsiaalsete gruppide lõikes?

Siin on oluline vaadata, *kuidas küsimust (avaliku arvamuse jm uuringutes) küsitakse*. Kui küsitakse muret ekstreemsete ilmastiknähtuste pärast, siis uuringutes tulevad selgelt rohkem murelikena esile vanemaadlised, väiksema sissetulekuga inimesed ja maaelanikud. See on seotud nii majanduslike kui ka ruumiliste põhjustega: nende inimeste jaoks on riskid vahetumad ja mõjud otsesemad.

Kui aga küsida üldist muret kliimamuutuste pärast ja vastutust Eesti panuse eest, siis on noored selgelt murelikumad. Üldiselt on Eestlaste mure kliimamuutuste pärast suurenenud (2021. aastal oli Eestis „tõsiselt mures“ 63% ja Euroopas 78% vastanutest, Eurobarometer 2021), aga eriti just noorte seas. Noored tunnevad end probleemiga rohkem globaalselt seotuna, tajuvad suuremat vastutust ja see vahe on ajas pigem kasvamas. Need tulemused ei ole omavahel vastuolus, vaid peegeldavad küsimuste erinevat fookust ja näitavad ka seda, et erinevad grupid suhestuvad kliimaga oma elukogemuse ja haavatavuse kaudu.

2. Miks on eestlaste kliimamure pigem madal võrreldes paljude teiste riikidega?

Eestis seostatakse kliimateemasid väga tugevalt rohepöörde poliitikatega. Paljude inimeste jaoks tekib küsimus, kas probleem on nii tõsine, et õigustab ulatuslikke poliitilisi ja majanduslikke muutusi. Uuringud on näidanud, et eestlased on Euroopas väga kõrgel kohal mures selle pärast, et rohepöörde võib vähendada ostujõudu. Lisaks tajutakse kliimateemat sageli kui väljastpoolt tulevat survet, mis piirab iseseisvat otsustusõigust. Kuna Eesti panust globaalsesse kliimaprobleemi peetakse väikeseks ja heaolutase on suhteliselt hiljuti saavutatud, ollakse mures selle kaotamise pärast. See hoiak on sarnane paljudele teistele Ida-Euroopa riikidele.

Seega, kliimamure madalam tase (võrreldes teiste riikidega) ei tulene teadmatusest, vaid sellest, et kliimamuutused on Eestis tugevalt politiseeritud ja põimunud küsimustega riigi iseseisvusest, majandusmudelidest ja usaldusest institutsioonide vastu. (vt nt ka Annist jt 2023 (EIA "Heaolu ja vaimne tervis") ja Annist jt 2026 (EIA "Haridus"))

3. Kuidas rääkida keskkonnateemadest olukorras, kus „roheline“ sõnavara tekitab vastureaktsioone?

Meie ei ole kindlasti esimesed, kes sellele mõtlevad, ja seda on ka praktikas juba tehtud. Sõnavara on ajas muutunud: kestlikkusest ja rohepöördest on liigutud erinevate uute raamideni. Ühte toimivat keelelist lahendust ei ole – eri sihtrühmad reageerivad erinevatele raamistikele ning teadlik raamivahetus on vältimatu.

Üks toimiv lähenemine on rääkida majanduslikust kasust ja kahjude vähendamisest – näiteks efektiivsusest, säästust ja riskide maandamisest. Teine võimalus on siduda keskkonnateemasid heaolu ja tervisega: kui looduskeskkonnal on parem, on ka inimeste tervis ja elukvaliteet parem. Samuti on oluline rõhutada, et majanduse toimimiseks on vaja looduslikku alusbaasi; kui ressursid ammenduvad, ei saa ka majandus jätkuda.

4. Kuidas hinnata päikesepaneelide ja akude kasutamise keskkonnamõju tervikuna?

Kui vaadata kestlikkust ainult CO₂-heitmete vähendamise kaudu, siis on päikesepaneelide ja akude kasutamine olnud õige otsus. Kui aga arvesse võtta ka ressursikasutust, tootmist ja ringlust, muutub pilt keerulisemaks.

Siin tekivad küsimused selle kohta, kust tulevad tootmiseks vajalikud ressursid ja mis saab seadmetest nende eluea lõpus. Rohemajanduslik mudel keskendub sageli heitmete mõõtmisele, kuid vähem materjalivoogudele ja ringlusele. See näitab, et otsused on sageli kahe otsaga ja sõltuvad sellest, millist kestlikkuse mõõdet parasjagu esile tõsta.

Kui kestlikkust hinnata ka materjalivoogude kaudu, jõutakse paratamatult küsimuseni majanduskasvu piiridest, millest rohemajanduslikus diskursuses sageli ei räägita.

5. Kuidas mõjutab ülepakkimine ja pakendite rohkus keskkonda ning mida oleks võimalik teha?

Ülepakkimine on tarbijat eksitav ja keskkonda koormav. Kuigi on olemas pakendivabad poed ja vabatahtlikud algatused, ei ole need piisavalt hästi töötanud. Aus vastus on see, et tõhusaim viis oleks regulatsioonide kaudu sellist ülepakkimist oluliselt piirata. Kuigi keskkonnateadlased on seda teemat korduvalt tõstatanud, ei sünni otsused ainult teaduspõhiselt. Need sõltuvad poliitilistest prioriteetidest, huvide tasakaalustamisest ja globaalsetest tarneahelatest. Prügi tekke vältimine tootmise algfaasis on olnud kogu süsteemi kõige nõrgem koht.

Probleem ei ole teadmiste puudumises, vaid selles, et keskkonnateadlaste argumentidel on poliitilistes otsustusprotsessides sageli väiksem kaal kui majanduslikel huvidel.

6. Kas kaubanduskeskustel ja väikeäridel on erinev keskkonnamõju?

Eestis on kaubanduspinda elaniku kohta väga palju, mis on seotud 1990. ja 2000. aastate kiire ning vähese regulatsiooniga arendustega. Suured kaubanduskeskused soodustavad ületarbimist ja ei loo inimkeskset ruumi.

Väiksemad, segafunktsiooniga äripiirkonnad võivad olla nii keskkonna, sotsiaalse suhtluse kui ka ruumikvaliteedi mõttes paremad. Samas on olemasolevate arengumudelite ümberpööramine keeruline ning nõuab teadlikku ja järjepidevat ruumipoliitikat.

7. Kus on linnastumise ja maal elamise „kuldne kesktee“? Taustaks: laudkonnas toimus vaidlus kolme pinge vahel: linn vs hajus asustus; korterelamu vs eramaja; ühistransport vs auto.

Linnastumine avaldab loodusele suurt koormust, eelkõige elurikkuse vähenemise ja asfalteerimise kaudu. Samas näitavad uuringud, et ka eeslinnastumine võib olla

keskkonna seisukohalt veel problemaatilisem, sest taristu hajub ja liikuvusvajadus suureneb.

Lahendus ei ole mustvalge ja ei sõltu ainult asustustihedusest. Tasakaalustatud lahendus oleks väiksemate keskuste tugevdamine ja olemasoleva taristu parem kasutamine. See sõltub regionaalpoliitikast, liikuvuspoliitikast ja majandusmudelitest, mis ei koonda ressursse üksikutesse keskustesse.

8. Kuidas saavad kogukonnad keskkonda toetada?

Kogukonnad saavad toetada keskkonda nii olemasolevaid kestlikke praktikaid hoides kui ka uusi algatusi käivitades. Oluline on märgata ja väärtustada juba toimivaid igapäevapraktikaid, näiteks parandamist, jagamist ja toidu kasvatamist. Samuti on tähtis oma huvi nähtavaks teha. Kui kogukond annab selgelt märku, et rohealad, kogukonnaaiad või jagamislahendused on olulised, on ka ametnikel lihtsam selliseid otsuseid teha. Positiivne tagasiside ja avalik toetus aitavad tasakaalustada vastuseisu ning tugevdavad keskkonda hoidvaid valikuid.

Mõtteraamistikuks on selles küsimuses nn vaikne kestlikkus (ingl k *quiet sustainability*). (vt nt Pungas 2023 Mürileht "Datšade renessanss")

9. Kas riigigümnaasiumites tehakse rohkem väliklasse? 38% õpilastest ei veeda ühtegi ainetundi väliõppel looduses.

Soov on rakendada riigigümnaasiumis ja koolis rohkem õuesõpet kui praegu ning mitmes koolis arendatakse õppehoovi ja õueõppevõimalusi. Kuid ühtset kohustuslikku riiklikku nõuet ei ole, et iga gümnaasium peab oluliselt tõstma õppetegevuste osa õues. vt ka

<https://www.artun.ee/et/eesti-koolide-ouesoppe-uuring/>
